

Segona República i la consegüent oficialitat del català. És en aquest moment que la RALBL adopta finalment l'ortografia de l'IEC. Fabra va expressar públicament la seva satisfacció per aquest fet, sense parlar, d'acord amb el seu tarannà conciliador, de "vençuts i vencedors".

L'apartat 7 inclou les principals confrontacions entre la RALBL i els seus membres, d'una banda, i l'IEC i Pompeu Fabra, de l'altra, en relació amb diversos aspectes ortogràfics, gramaticals i lèxics. Són ben interessants, per exemple, els comentaris sobre la grafia de *a* i *e* àtones i dels plurals femenins (-es o -as), amb referències a l'ús de Manuel Milà i Fontanals i Jacint Verdaguer i al criteri encertat de Marià Aguiló. Altres aspectes inclosos en el subapartat sobre ortografia són l'oposició *b/v*, l'ús de la *ç* (inclosa la dificultat material que era l'absència del tipus corresponent a les impremtes, amb la solució procedent de França), els accents, l'apostrofació i l'ús del guionet. Aquest subapartat s'acaba amb un fragment de Fabra que subratlla la importància de seguir la norma ortogràfica, fins i tot si se'n discrepa, en benefici del prestigi de la llengua. Com diu l'autor, una lliçó «clara i útil de sociolingüística».

El subapartat dedicat a la gramàtica és el més curt: només s'hi recullen tres aspectes de morfologia verbal (la -*r* final dels infinitius, els infinitius en -*re* i la terminació en -*i*, -*is* i -*in* del present de subjuntiu de la primera conjugació).

Aquest apartat 7 s'acaba amb diverses referències generals de Fabra al lèxic: al *Diccionari* de Labèrnia i a paraules concretes, en relació amb l'obra, l'ús o l'opinió de diversos membres de la RALBL.

L'apartat de conclusions reprèn i resumeix les principals idees que hem anat trobant al llarg del llibre i conclou: «tot el material que he extret del buidatge de l'obra completa de Fabra mostra majoritàriament una capacitat de diàleg destacable, sia entre els membres de la RALBL i de l'IEC, sia entre les dues corporacions com a tals».

Al llarg de tot el llibre hem anat trobant còpies de cartes i altres documents, cobertes de diccionaris, i retrats i fotografies de grup on apareixen els protagonistes de l'obra que hem ressenyat.

La bibliografia final no recull només les obres citades en el cos del llibre, sinó també una tria de treballs sobre el procés de normativització de la llengua catalana.

Tanca el volum un apèndix amb l'*Ortografia de la llengua catalana* per la RALBL (revisada el 1923 i publicada el 1924), que considerem de gran utilitat per facilitar l'accés dels estudiosos a aquest document sens dubte fonamental de la història de la codificació de la llengua catalana.

Neus NOGUÉ SERRANO
Universitat de Barcelona

MASSANELL I MESSALLES, Mar (2025): *La desintegració del català nord-occidental (o la norma com a inductora de canvis lingüístics)*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 164 p.

Qualsevol que veja el títol d'aquest llibre de Mar Massanell podria interpretar-lo en termes catastròfics en veure la paraula *desintegració* precedint el sintagma preposicional *del català nord-occidental*. Certament, el que vol mostrar l'autora amb aquest valoració queda matisat entre parèntesis en el mateix títol: la normativa lingüística propagada per mitjà d'un procés d'estandardització de la llengua té incidència en les varietats dialectals de la nostra llengua. I una de les varietats que més n'ha resultat afectada és la del català nord-occidental.

L'encaix del català nord-occidental a Catalunya dins del procés de normalització lingüística i de consolidació d'un model estàndard no ha estat senzill. Sovint s'han sacrificat o menystingut les solucions plenament vàlides i normatives d'aquesta àrea de la llengua, tant orals com escrites, en benefici de les solucions del català central que Pompeu Fabra va beneir i va fer prevaldre. Com indica Massanell (p. 29):

Que fos o no aquesta la intenció de Fabra acaba sent poc rellevant: al cap i a la fi, el que provoca canvis en la parla de la població és el que podríem anomenar la *norma percebuda*, que no sempre coincideix amb la norma promulgada.

És aquesta percepció de la norma i no la norma en si mateixa la que condueix a una homogeneïtzació de la llengua en detriment de la variació dialectal. L'autora, amb una llarga experiència en l'àmbit de la dialectologia i avesada a moure's entre enquestes, tal com explica generosament en la part introductòria del llibre, aborda aquest tema centrant la seua atenció en la flexió del sistema verbal, la conjugació, del català nord-occidental. En aquesta varietat, ha pogut observar que s'ha produït una transformació del sistema flexiu com a conseqüència de la pressió d'un model normatiu basat en el català central. Solucions tradicionalment generals en la varietat nord-occidental deixen pas a solucions pròpies del català central.

En aquest sentit, una de les qüestions bàsiques que es planteja l'autora, ja des del principi del llibre, és si el canvi és general, si afecta més unes formes que unes altres o si va topant amb algun tipus de resistència. Per a explicar-nos tot el procés de canvis, l'autora adopta molt encertadament el marc teòric de la morfologia natural, que explica sintèticament en el cap. 3. Aquest model defensa que el que és natural o característic en morfologia és que cada morfema expresse una única categoria gramatical i que cada categoria gramatical es corresponga amb un únic morfema. A partir d'aquesta premissa, hi ha unes tendències universals que guien l'organització i la reorganització dels paradigmes flexius amb la finalitat d'assolir la màxima transparència, uniformitat i iconicitat, al mateix temps que són també les responsables dels constreyniments particulars que van lligats a la congruència i l'estabilitat del sistema. Partint dels principis que regeixen aquest model teòric, es planteja tota una sèrie d'hipòtesis (cap. 4) que haurà de validar o refutar al llarg del seu estudi.

Abans d'entrar en detall en la descripció de les dades, Massanell continua insistint en aspectes metodològics. Ara, però, centra l'atenció en la procedència de les dades i en quin mètode ha fet servir per a la recollida d'aquestes (capítol 5). L'estudi es basa en els resultats de les enquestes que va realitzar l'any 1996 en quaranta localitats de tota l'àrea nord-occidental. El nombre d'enquestats va ser de 240 informants, distribuïts en tres franges d'edat de 14 a 19 anys, de 36 a 49 i de 66 a 79. En general, el mètode de recollida d'informació va ser anar omplint buits per a poder completar tots els paradigmes flexius dels verbs que representen les diferents conjugacions verbals. La mateixa autora fa bé d'indicar que les dades no venen d'una situació espontània, sinó que estan mediatitzades pel mètode de l'entrevista. Però això, que s'hauria pogut millorar incorporant al mètode una conversa lliure, no resta rellevància a un estudi que tracta de mostrar que els parlants de la varietat nord-occidental tenen una propensió en determinades formes flexives a convergir (espontàniament o condicionats per la situació comunicativa més o menys formal de l'enquesta) amb les solucions del català central.

Després de delimitar unes quantes zones dins del català nord-occidental, que li serviran per a justificar diferents comportaments flexius (cap. 6) i de confrontar, utilitzant una taula

ben il·lustrativa (taula 2), les divergències formals i paramètriques entre la conjugació nord-occidental i el model normatiu de referència (el del català central) (cap. 7), dona pas, en els capítols següents, a l'estudi de les variables que han mostrat més resistència.

Entre les variables que han posat de manifest més resistència al canvi, tenim la vocal *-e* de la terminació de la tercera persona del singular del present d'indicatiu en la primera conjugació i de l'imperfet d'indicatiu i del condicional en totes les conjugacions (*ell cante, ell cantave, ell cantaríe* enfront de *ell canta, ell cantava, ell cantaria*). Aquesta solució dona congruència i estabilitat al sistema flexiu, tant perquè permet evitar el sincretisme entre la primera i tercera persona del singular en l'imperfet i en el condicional, com perquè unifica i consolida la solució amb *-e* de la tercera persona del singular d'aquests tres temps verbals (cap. 9-11). Una altra de les variables que presenten resistència és la de la primera persona del singular del present de subjuntiu (*que jo canta* enfront de *que jo canti*) (cap. 12). En aquest punt, Massanell ho justifica perquè és una manera de continuar evitant el sincretisme entre la primera i la tercera persona del singular. Al costat d'aquest fenomen, hi ha la resistència que manifesten les persones primera i segona del plural de l'imperfet de subjuntiu (*cantéssam, cantéssau* enfront de *cantéssim, cantéssiu*), que l'autora justifica per una subagrupació flexiva amb les mateixes persones de l'imperfet d'indicatiu (*cantàvam, cantàveu*) i del condicional (*cantaríam, cantaríau*), totes amb /a/ (o amb /o/), i en sintonia amb l'al·lomorfe de la primera persona del singular d'aquests temps verbals (*cantava, cantessa, cantaria*) (cap. 13-16).

Pel que fa a les variables que s'han vist afectades per la influència de la norma de referència, per bé que el llibre encapçala els enunciats dels capítols o apartats focalitzant l'atenció en la flexió resistent al canvi, aquests mateixos apartats també inclouen contínuament informació sobre les solucions innovadores. De fet, és just indicar que l'autora no estalvia esforços a l'hora d'il·lustrar amb abundants taules i gràfics els percentatges dels resultats obtinguts en les enquestes. D'aquesta manera, el lector pot observar de forma detallada les tendències i vacil·lacions pròpies d'un canvi en moviment i de quina manera unes solucions es van imposant a unes altres de manera gradual. En aquesta línia, podem destacar la penetració significativa de les variants normatives en la segona i tercera persona del singular i en la tercera del plural del present de subjuntiu (*cantis, canti, cantin*), i en la segona persona del singular i tercera del plural de l'imperfet de subjuntiu (*cantessis, cantessin*). Per a Massanell, això confirma que els canvis es produeixen abans en les formes flexives menys bàsiques (mode subjuntiu). Per contra, les més bàsiques serien les més resistents (mode indicatiu). També resulten més resistents aquelles solucions que no transgredeixen els paràmetres morfològics del nord-occidental, com ara la voluntat d'evitar el sincretisme entre la primera i la tercera persona del singular, amb el manteniment de la terminació de tercera persona del singular *-e*.

En síntesi, podem concloure que el llibre de Massanell és una excel·lent aportació a la dialectologia, feta des del rigor metodològic i amb abundant informació sobre les tendències en curs. Passats ja damunt de trenta anys des que es van arreplegar les dades, potser ara és també el moment d'encoratjar l'autora (o algun deixeble) a reprendre la investigació. L'objectiu hauria de ser confirmar-nos si l'estat de canvis apuntats continua vigent o si la norma de referència ha continuat, com tot fa pensar, modificant les solucions tradicionals i homogeneïtzant el paradigma verbal arreu de Catalunya.

Joan-Rafael RAMOS
Universitat de València